

Лекція 3.

Функціональні стилі сучасної української літературної мови.

План

1. Основні поняття теми
2. Художній стиль
3. Науковий стиль
4. Офіційно-діловий стиль
5. Публіцистичний стиль
6. Розмовний стиль
7. Конфесійний стиль
8. Епістолярний стиль

Література до теми:

1. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: Підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
2. Прокопчук Л.В. Культура ділового спілкування : навч. посіб. / Л.В. Прокопчук. Вінниця : ООО «Планер», 2011. 112 с.
3. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства імені О.О.Потебні; Інститут української мови. 2019. 282 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>

1. Основні поняття теми

Правильно й чисто говорити своєю мовою може кожний, аби тільки було бажання. Це не є перевагою вчених-лінгвістів, письменників або вчителів-мовників, це не тільки ознака, а й обов'язок кожної культурної людини. Культурними в нас мусять бути всі, незалежно від того, працює людина розумово чи фізично.

Б. Антонечко-Давидович

Функціональні стилі сучасної української літературної мови та сфери їх застосування. основні ознаки функціональних стилів

Слово "стиль" багатозначне, походить воно від латинського *stilus, stylus* - гостра паличка для письма, манера письма. Нині є понад 100 дефініцій стилю, що зумовлено специфікою аспекту розгляду цього поняття і різноманітністю ключових слів (спосіб, комунікація, підсистема, поведінка, стереотип тощо).

Мовний стиль - це "усвідомлена суспільством підсистема в системі загальнонародної мови, закріплена за тими чи іншими ситуаціями спілкування, яка історично склалася й характеризується набором засобів вираження і певним принципом їхнього відбору".

Мовленнєвий і функціональний стиль розуміємо як сукупність прийомів

відбору та сполучень мовленнєвих засобів, функціонально зумовлених змістом, метою та обставинами спілкування.

В українській літературній мові вирізняють такі функціональні стилі: художній, офіційно-діловий, публіцистичний, науковий, розмовний, конфесійний та епістолярний. Кожний зі стилів має свої характерні ознаки й реалізується у властивих йому жанрах.

Жанр - це різновид текстів певного стилю, що різняться насамперед метою мовлення, сферою спілкування та іншими ознаками.

2. Художній стиль

Художній стиль - це мова художньої літератури, "особливий спосіб мислення, створення мовної картини світу"²⁹.

Основне призначення стилю - різнобічний вплив на думки і почуття людей за допомоги художніх образів.

Головними ознаками художнього стилю є емоційність, образність, експресивність. На лексичному рівні в ньому вживається все словникове багатство української мови: слова з найрізноманітнішим лексичним значенням, різні за походженням. Художньо-літературне мовлення багате на епітети, метафори, порівняння, повтори, перифрази, антитези, гіперболи та інші зображувальні засоби. З певною художньою метою можуть уживатися діалектна та професійна лексика, фразеологізми.

Художній стиль послуговується різними типами речень за будовою, метою висловлювання, за відношенням змісту речення до дійсності.

Художній стиль реалізується в таких жанрах: трагедія, комедія, драма, водевіль, роман, повість, оповідання, поема, вірш, байка, епіграма.

Взірець художнього стилю:

Втіхо моя, пісне українська! Мов дотик зачарованої історії, ти зміцнюєш свої сили, кріпиш почування, викликаєш жадабу життя, що таке огидне і безталанне іншої доби! Велика, незрівнянна, певно, твоя сила, коли ти зачудувала Європу, перейшла нетрі Азії, прийнялася в Америці, а може, ще й по інших сторонах світу. Нехай що знають, те й галасують проти твого краю і народу питомого, твої найлютіші вороги не втечуть від казкових чарів твоєї мелодії, а забувши про всякі силовіцтва, самі пристають до хору шво/х співаків-виконавців. І лунаєш ти серед Європи на славу рідної країни (П. Грабовський).

3. Науковий стиль

Науковий стиль - функціональний різновид літературної мови, що обслуговує сферу і потреби науки.

Основне призначення стилю - повідомлення про результати наукових досліджень, систематизація знань.

Головними ознаками наукового стилю є широке використання науково-термінологічної лексики, слів з абстрактним значенням та іншомовного походження. Показовим є членування тексту на розділи.

підрозділи, параграфи, введення формул, таблиць, діаграм. Лексичні, текстові одиниці репрезентують точність, логічність, узагальненість, аргументацію висловлених положень.

Розрізняють власне науковий, науково-навчальний, науково-популярний підстилі наукового стилю.

Власне науковий репрезентується такими жанрами, як дисертація, монографія, наукова стаття, доповідь, дипломна, магістерська, курсова робота тощо.

Науково-популярному підстилю властива доступність викладу наукової інформації, розрахованої на нефакхівців.

Науково-навчальний підстиль реалізується в підручниках, посібниках для учнів шкіл та студентів вищих навчальних закладів, слухачів мережі просвітницьких установ.

Науковий стиль реалізується в таких жанрах: дисертація, монографія, стаття, підручник, лекція, відгук, анотація, рецензія, виступи на наукових конференціях, дискусії, доповіді на наукові теми.

*Взірець власне наукового стилю: *Мовна конвергенція - тактичний вияв комунікативної стратегії урівноваження статусу співрозмовників як пристосування адресанта до адресата, що передбачає уподібнення мовлення одного до мовлення другого з метою досягнення комунікативної кооперації. Наприклад, спілкування з дитиною на підставі коду дитячого мовлення, перехід на сленг чи жаргон, спілкуючись з людиною, що використовує їх.**

*У комунікативній лінгвістиці мовна конвергенція розглядається як стратегія перемикання кодів (анг. *codeswitching*), тобто перехід адресанта на мовленнєвий реєстр адресата (Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія).*

4 Офіційно-діловий стиль

Офіційно-діловий стиль - це мова ділових паперів, що використовуються в офіційному спілкуванні між державами, установами, приватною особою і установою і регулюють їх ділові взаємини.

Основне призначення стилю - регулювання офіційно-ділових стосунків.

Головні ознаки офіційно-ділового стилю: наявність реквізитів, що мають певну черговість, однозначність формулювань, точність, послідовність викладу фактів, гранична чіткість висловлювання, наявність усталених мовних зворотів, певна стандартизація початків і закінчень документів,

широке вживання конструкцій (у зв'язку з, відповідно до, з метою, згідно з). Лексика стилю здебільшого нейтральна, вживається в прямому значенні. Залежно від того, яку саме галузь суспільного життя обслуговує офіційно-діловий стиль, він може містити суспільно-політичну, професійно-виробничу, науково-термінологічну лексику. Синтаксис стилю характеризується вживанням речень різної будови з прямим порядком слів; запроваджується поділ тексту на пункти, підпункти. Виокремлюють такі його функціональні підстили:

- *законодавчий* (закони, укази, постанови, статuti);
- *дипломатичний* (міжнародні угоди, конвенції, комюніке (повідомлення), звернення (ноти), протоколи, меморандуми, заяви, ультиматуми);
- *адміністративно-канцелярський* (накази, інструкції, розпорядження, заяви, характеристики, довідки, службові листи тощо).

Офіційно-діловий стиль реалізується в таких текстах: закон, кодекс, устав, наказ, оголошення, доручення, розписка, протокол, акт, інструкція, лист, список, перелік, накладна тощо, а також виступи на зборах, наради, прес-конференції, бесіди з діловими партнерами.

Взірець офіційно-ділового стилю: Конституція України. Стаття № 24

Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, зокрема надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

5. Публіцистичний стиль

Публіцистичний стиль - це функціональний різновид літературної мови, яким послуговуються в засобах масової інформації (газетах, часописах, пропагандистських виданнях).

Основне призначення стилю - обговорення, відстоювання і пропаганда важливих суспільно-політичних ідей, формування відповідної громадської думки, сприяння суспільному розвитку.

Головні ознаки публіцистичного стилю: популярний, чіткий виклад, орієнтований на швидке сприймання повідомлень, на стислість і зрозумілість інформації, використання суспільно політичної лексики: державність, громадянин, поступ, єдність, національна ідея, актуальність тощо. Типовими є емоційно забарвлені слова, риторичні запитання, повтори, фразеологічні одиниці, що зумовлюють емоційний вплив слова. Тон мовлення пристрасний, оцінний.

Публіцистичний стиль реалізується в таких жанрах: виступ, нарис, публіцистична стаття, памфлет, фейлетон, дискусія, репортаж.

Взірець публіцистичного стилю: Третє тисячоліття

Поколінню, що переступає рубіж третього тисячоліття, випала щаслива нагода, хай уможлядно, але все ж відчутти себе причетним до таких грандіозних історичних перетворень, як зміна епох.

Звісно, наївно і безпідставно чекати від віку, що настає, якихось несподіваних механічних нововведень, покликаних до невпізнанності змінити життя, чи тішити себе надією на раптовий наплив незбагненних добрих див. Мова про інше: волею долі, свідомо чи несвідомо, нам дано відчутти саму атмосферу цього незвичного часу. Реальність складається таким чином, що мимохіть заповнює свідомість уявленнями масштабними - від прадавнини до неозорого майбутнього... (Ігор Шаров)

6. Розмовний стиль

Розмовний стиль обслуговує офіційне й неофіційне спілкування людей, їх побутові потреби.

Основне призначення стилю - обмін інформацією, думками, враженнями, прохання чи на подання допомоги, виховний вплив.

Головні ознаки розмовного стилю: широке використання побутової лексики, фразеологізмів, емоційно забарвлених і просторічних слів, звертань, вставних слів і словосполучень, неповних речень. Для розмовно-побутового мовлення характерне порушення літературних норм: уживання русизмів, вульгаризмів, жаргонізмів, неправильна вимова слів.

Розмовний стиль має "істотно виявлений різновид - розмовно-професійний, тобто мова, якою спілкуються не в побуті, а у виробничій, освітній та інших сферах"³⁰.

Взірець розмовного стилю:

Професор запитує у студента:

- Чому ви так хвилюєтеся? Боїтеся моїх запитань?*
- Та ні, професоре, я боюся своїх відповідей.*

7. Конфесійний стиль

Конфесійний стиль - стильовий різновид української мови, що

обслуговує релігійні потреби суспільства.

Основне призначення стилю - вплив на душевні переживання людини.

Головні ознаки стилю: вживання слів для найменування бога та явищ потойбічного світу (Божий Син, Святки Дух, Спаситель, Царство Боже, рай, вічне життя, сатана тощо), стосунків людини до Бога (молитися, воскресіння, заповіді, покаяння, грішні, праведні), мова багата на епітети, порівняння, метафори, слова з переносним значенням. Для підкреслення урочистості використовуються речення із зворотним порядком слів, поширені повтори слів.

Конфесійний стиль репрезентується в таких жанрах: Біблія, житія, апокрифи, проповіді, послання, молитви, тлумачення Святого Письма.

Взірець конфесійного стилю:

«Слава Ісусу Христу!» – так православні християни традиційно вітають одне одного, відповідаючи: «Слава навіки Богу!». Коли вас вітають словами: «Слава Богу!», відповідайте: «Навіки слава Богу». Коли чуємо: «Христос посеред нас!», то маємо відповісти: «І є, і буде!».

Під час головної події церковного року для всіх християн – Пасхи Христової – впродовж 40 днів (до віддання свята Пасхи) ми звертаємося один одного пасхальним вітанням: «Христос воскрес!» – і відповідаємо: «Воістину воскрес!».

У різдвяний період, від свята Різдва Христового і до Стрітення, вітання звучить так: «Христос народився! або Христос Рождається!» – «Славимо Його!».

На свято Хрещення Господа нашого Ісуса Христа чуємо: «Христос охрестився!» і відповідаємо: «У річці Йордані!».

Зі Священного Писання знаємо, що Господь наш Ісус Христос часто звіщав як істину і побажання, як одвічне вітання: «Мир вам!». Ці ж слова Він промовив після Свого Воскресіння, коли явився учням-апостолам. Зцілюючи людей від недугів, Ісус Христос промовляв: «Іди з миром!». А посилаючи Своїх учнів на проповідь, Спаситель наставляв: «В який дім увійдете, спочатку кажіть: мир дому цьому» (Лк. 10: 5).

В нинішні складні часи випробувань війною, згадане вітання Господа Ісуса Христа лягає на серце найбільше, бо зараз, як ніколи, розуміємо, що мир – це актуальне привітання і побажання, яке можна тільки висловити, і те, чого всі ми, українці, нині так прагнемо. Слава Ісусу Христу!

8. Епістолярний стиль

Епістолярний стиль - це стиль приватного листування.

Основне призначення стилю - поінформувати адресата про щось, викликати в нього певні почуття, які б відповідали емоційній настроєності автора.

Головні ознаки епістолярного стилю: широке використання форм

ввічливості - звертань у формі кличного відмінка, наявність початкової, прикінцевої та прощальної фраз, стереотипних словесних формул висловлення побажання, вітання, співчуття; невимушеність у доборі лексичних одиниць.

До епістолярного стилю зараховують не тільки листи видатних письменників, громадських і культурних діячів, учених, а й щоденники, записки, мемуари.

Взірець епістолярного стилю:

До Василя Стефаника 28 жовтня 1902 р.

Високоповажний добродію!

Ніяк не можу погодитися з думкою, що у збірнику на честь Куліша не буде Вашої хоч би й маленької новелки! Терпеливо чекав я два місяці обіцяного оповідання, та вже й третій місяць минув, а від Вас як немає нічого, так немає. І ось пишу знову. Прошу й благаю: дозвольте нам бачити Вас дорогим гостем у нашому альманахові...

Не менш бажав би я познайомитися з Вами особисто та побесідувати про спільні й дорогі нам справи.

З високим поважанням Ваш щирий М. Коцюбинський.

Систему функціональних стилів, їхні стильові домінанти, сукупність мовних засобів, властивих кожному зі стилів, а також масиви текстів, об'єднаних жанром, досліджує функціональна стилістика.